

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ INTERNATIONAL LABOR MIGRATION DURING THE RUSSIAN WAR AGAINST UKRAINE

Стаття присвячена розвитку міжнародної трудової міграції в період російської війни проти України. Мета дослідження – на основі аналізу українських та зарубіжних літературних джерел визначити сутність та особливості міжнародної трудової міграції, а його завдання полягають у виявленні внутрішніх та зовнішніх чинників формування міграційного потенціалу України; здійсненні класифікації міжнародної трудової міграції; характеристиці змін, які відбуваються у міжнародній трудовій міграції під час війни. В процесі проведення дослідження з'ясовано, що міжнародна трудова міграція посідає чільне місце в системі міжнародних економічних відносин як певний барометр, що характеризує рівень міжнародного поділу праці, тенденції демографічного розвитку, соціально-економічне та політичне становище країн-донорів та країн-реципієнтів трудових мігрантів. Доведено, що під час війни суттєво зросла кількість як зовнішніх трудових мігрантів, так і вимушених мігрантів, а значна частина мирного населення перетворилася на біженців, які вимушені шукати притулок в європейських країнах. Відбулись певні зміни в географії міжнародних міграційних рухів, а саме їх переорієнтація з російського вектору на європейський. Зросла кількість трудових мігрантів та біженців з регіонів, охоплених активними військовими діями. За результатами дослідження зроблено висновки та накреслено шляхи подальшого вивчення зазначеної проблеми.

Ключові слова: біженці, класифікація міжнародної трудової міграції, міграційна політика, міжнародна трудова міграція, причини міграції, російська війна проти України, ринок праці, чинники формування міграційного потенціалу.

The article is devoted to the development of international labor migration during the Russian war against Ukraine. The purpose of the study is to determine the essence and features of international labor migration on the basis of the analysis of Ukrainian and foreign literary sources, and its tasks are to identify internal and external factors in the formation of Ukraine's migration potential; conducting of the classification of international labor migration; characteristics of changes that occur in international labor migration during the war. The study found that international labor migration occupies a prominent place in the system of international economic relations as a barometer that characterizes the level of international division of labor, trends in demographic development, socio-economic and political situation of donor countries and recipient countries of labor. It has been shown that during the war, both the number of external labor migrants and forced migrants increased significantly, and a large part of the civilian population became refugees who were forced to seek asylum in European countries. There have been some changes in the geography of external migration processes, namely their reorientation from the Russian vector to the European one. The number of migrant workers and refugees from regions affected by active hostilities has increased. However, the war does not significantly affect the cyclical nature of Ukrainian labor migration. As before, the predominant type of external labor migration are short-term departures outside Ukraine. At the same time, one should expect an increase in the irreversibility of the movement of educational migrants, which poses certain threats to national security, as it significantly complicates the demographic situation in the country and destroys the Ukrainian labor market. Given the difficult socio-economic and demographic situation in Ukraine, which worsened during the war, solving existing problems in the field of external labor migration requires intensification of state migration policy in its main areas in particular the creation of decent living conditions in the postwar period, restoration of the national economy and infrastructure of the country. The most relevant areas of further research on this issue are the deepening of the theoretical foundations of the study of migration as a phenomenon and process, as well as the development of modern mechanisms for its regulation.

Key words: refugees, classification of international labor migration, migration policy, international labor migration, reasons for migration, the Russian war against Ukraine, the labor market, factors shaping the migration potential.

УДК 331.556.4:355.01(46-651.1:477)

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.75-13>

Павлов О.І.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри
економіки промисловості
Одеський національний
технологічний університет

Pavlov Oleksandr

Odesa National Technological University

Постановка проблеми. Період російської війни проти України охоплює понад вісім років. За цей час міжнародна трудова міграція не тільки зросла у кількісному вимірі, а й набула нових якісних форм. Передусім було порушено її тенденції, що склалися протягом тривалого часу мирного розвитку і міжнародного співробітництва країн. До циклічного характеру міжнародної трудової міграції додалась вимушена міграція, з початком розповсюдження вірусної інфекції ці види міграції було згорнуто, а з розгортанням широкомасштабної російської війни виникла проблема українських біженців. Усі ці обставини наклали відбиток

на міграційний рух, надавши йому певної специфіки. Так до соціально-економічних проблем міжнародної міграції додалися політичні проблеми, вкрай загострилась демографічна ситуація, як в країнах-донорах, так і в країнах-реципієнтах трудових мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, що пов'язана з різними аспектами міжнародної трудової міграції під час гібридної та широкомасштабної російської війни проти України, доволі активно досліджується українськими та зарубіжними науковцями. Передусім до аналізу включено монографічне видання за редакцією

А. Пікулицької-Вілчевської і Г. Уелінг [1], статтю А. Гоць [2], в яких розкриваються особливості міграційних процесів у умовах української кризи, викликаній воєнним конфліктом. На особливу увагу заслуговує фундаментальне дослідження міграційного виміру розвитку українського суспільства, здійснене вченими Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України [3], аналітика наслідків міжнародної трудової міграції для перспектив розвитку України та її окремих регіонів, представлена в публікаціях Є. Пеньковського [4], Н. Лиховід [5], Д. Красівського [6]. Значний науковий інтерес представляють колективна наукова праця за редакцією У. Садової [7], в якій визначено механізми регулювання міграції; дисертаційна робота О. Риндзак [8], присвячена характеристиці міграційної політики в системі інтеграційних процесів України; статті С. Кулицького [9] про якісну та кількісну характеристику української робочої сили на європейських ринках праці; І. Єлейко і О. Краєвської [10] – сучасний стан та перспективи трудової міграції з України до Польщі, Н. Блюк [11] щодо світового досвіду регулювання трудової міграції.

Проте, залишаються недостатньо дослідженими чинники формування міграційного потенціалу та ознаки класифікації міжнародної міграції України, що й обумовило вибір теми та формулювання завдань даної статті.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності та специфіки міжнародної трудової міграції в період російської війни проти України. Для її реалізації сформульовано такі завдання: виявити чинники формування міграційного потенціалу України; здійснити класифікацію міжнародної трудової міграції; охарактеризувати зміни, які відбуваються у міжнародній трудовій міграції під час війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна трудова міграція є доволі тривалим історичним явищем, яке набуло якісно нових форм в умовах сучасного етапу глобалізації та в період російської війни проти України.

В українському законодавстві для характеристики цього феномену використовується термін «зовнішня трудова міграція» під яким розуміється «переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування» [12].

Специфіка даного дослідження полягає у з'ясуванні передумов, безпосередніх причин та сутності перетинання державного кордону українськими трудовими мігрантами на тлі його порушення російськими військами протягом останніх восьми років.

Цій воєнній агресії передували такі події як Євромайдан та підписання Угоди про асоціацію

між Україною та ЄС. Розпочата після цього російська гібридна війна, що призвела до анексії Криму та окупації частини території Донецької та Луганської областей, переросла у лютому 2022 року у широкомасштабну війну проти України. Крім цього на міжнародну (зовнішню) трудову міграцію з весни 2020 року значний вплив здійснюють певні обмеження, що пов'язані з розповсюдженням вірусної пандемії.

Реагуючи на ці виклики, ще на початку їх розгортання, український уряд у своєму Розпорядженні «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року» від 12 липня 2017 року зазначив, що «проведення антитерористичної операції на сході України та глибока економічна криза призводять до зростання еміграції, пошуку можливостей працевлаштування за кордоном та трансформації тимчасової трудової міграції на постійну» [13].

Аналізуючи цю ситуацію з позиції сьогодення, слід визначити особливості міграційного процесу воєнного періоду: поєднання в часі стихійного переміщення біженців та трудових мігрантів; переплетення політичних та економічних мотивів міграції; зсув пріоритетного напрямку міграційного руху від РФ до ЄС; спрощення з 2020 року Німеччиною умов для працевлаштування українських мігрантів; значне збільшення серед українських мігрантів частки населення східних та південних регіонів.

Певне, було б верхоглядством зводити чинники зовнішньої міграції до наслідків війни та економічної кризи. Передусім при аналізі глибинних передумов міжнародної трудової міграції українців, доцільно враховувати географічне положення України як центральноєвропейської держави та стан її міграційного потенціалу, зовнішні та внутрішні чинники його формування (табл. 1).

Міграційний потенціал – це не стільки можлива на певний момент чисельність вірогідних мігрантів, скільки – «сукупність кількісних і якісних ознак особи, соціальної групи, населення, які характеризують бажання, готовність і здатність до міграції» [8, с. 279–280].

Міграційний потенціал реалізується через відповідну поведінкову установку, яка виступає суб'єктивним чинником міграції, який відбиває психологічну готовність особи мігрувати. Її кількісний вимір значною мірою визначається об'єктивними передумовами міграції.

В умовах російської агресії ці передумови доповнюються воєнними діями, які є руйнівним чинником для економіки й ринку праці. Від початку воєнної агресії до 22 березня 2022 року в Україні зупинили, уповільнили чи звузили свою діяльність 86% компаній, з яких: 48% працює частково чи майже не працює; працює, як і раніше, лише 13. Тільки у незначній частки вітчизняного

Чинники формування міграційного потенціалу України

Внутрішні чинники	Зовнішні чинники
<ul style="list-style-type: none"> – Незадоволеність українських мігрантів власним матеріальним становищем – Відсутність можливості працевлаштування в Україні – Низький рівень споживчих можливостей в Україні – Напруженість політичної ситуації в Україні – Незадовільний рівень соціально-економічного розвитку України – Висока потенційна мобільність мігрантів та їх психологічна готовність до міграції – Правова незахищеність працівників перед роботодавцем та відсутність колективного захисту – Висока корумпованість суспільних відносин – Відсутність суспільно-політичної стабільності та довіри до влади – Не прогнозованість рішень влади – Невизначеність та непередбачуваність суспільного розвитку – Невпевненість у майбутньому 	<ul style="list-style-type: none"> – Російська війна проти України – Геополітичне положення України як великої центральноєвропейської країни – Міжнародний контекст міграції – Демографічна ситуація в країнах призначення – Динаміка демографічних процесів в країнах призначення – Міграційна політика в країнах призначення – Міждержавне співробітництво України з країнами призначення – Соціально-політична ситуація в країнах призначення – Політична ситуація в країнах призначення – Безвізовий режим для громадян України – Потреба у додатковій робочій силі в країнах призначення – Відсутність мовних бар'єрів для українських мігрантів в країнах призначення – Відносна соціокультурна та етнічна однорідність українських мігрантів та громадян країн призначення

Джерело: складено автором.

бізнесу (6%) обсяг збільшився, порівняно з довшим часом. Розгортання воєнних дій змусили значну частину населення покинути своє постійне місце проживання: 22% змінили місце проживання в межах України, зокрема, серед населення віком 18–24 та 25–34 роки – відповідно 36% та 34%, за кордон змушені були виїхати 6% населення України. Через звуження поля прикладання праці й у зв'язку зі зміною місця проживання погіршилася ситуація у сфері зайнятості та доходів населення, що працює. Дослідження соціологічної групи «Рейтинг» демонструє, що станом на 6 квітня поточного року серед українців, які мали роботу до війни, лише 29% працювали у звичному режимі, 26% працювали віддалено чи частково, 3% працювали на новій роботі, 41% не працювали взагалі. Економічне становище внаслідок війни не змінилося лише у 18% громадян, у 52% – значно погіршилося, у 28% – скоріше погіршилося [14].

Проте з'ясування передумов та чинників формування українського міграційного потенціалу не замінює собою виявлення причин міграції та необхідність її класифікації.

Враховуючи, що міжнародна міграція є явищем притаманним будь-якій країні, вкрай важливо в пошуку причин саме української міграції, ідентифікувати її міграційну модель. Чеські дослідники на підставі соціологічного опиту 55 українських мігрантів у Польщі, Чехії і Словаччині, які приїхали у ці країни навесні 2014 року, визначили такі характерні риси цієї моделі: «високий рівень вихідної трудової міграції; зростання тенденції тимчасової трудової міграції, котра перетворюється у постійну; поява нових форм переміщення в Україні – рух внутрішньо переміщених осіб; проблеми, пов'язані з їх регулюванням та адаптацією

до нових місць проживання; зменшення числа людей, що прибувають в Україну – зворотна міграція як українських громадян, так і іноземних іммігрантів; низький рівень інтеграції іноземців, які проживають в Україні» [15, с. 19].

За результатами дослідження сучасного стану трудової міграції з України до Польщі, проведеного І. Єлейко і О. Краєвською, «основними причинами міграції серед економічно активного населення України є: тривала політична криза в суспільстві; невдоволення економічною ситуацією в країні; нездатність країни забезпечити умови для реалізації можливості її економічно активних громадян; значно вищі зарплати в країнах імміграції; військові/політичні причини» [10, с. 131]. На переконання цих авторів, «нова хвиля» міграції з України до Польщі не прийшла несподівано. Це результат довготривалої тенденції переорієнтації міграційного потоку з України зі Сходу (в Росію) на Захід (в ЄС). У той же час нинішнє стрімке зростання міграційних потоків обумовлено подіями останніх років, насамперед агресією Росії, зростанням розриву в заробітній платі, рівень якої зараз у Польщі значно вищий, ніж в Україні. Збіглося зростання кількості трудових мігрантів з України з позитивною ситуацією на польському ринку праці в умовах високих темпів зростання польської економіки за останні роки.

Важливими суспільними мотивами формування поточних міграційних настроїв українців, за оцінками фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, є: «розрив між завищеними очікуваннями результатів проголошених реформ після Революції гідності й реальними змінами на тлі значного поширення патерналістських настанов серед

населення; поширення серед великої частини активного, мобільного і конкурентоспроможного населення переконання щодо поганих перспектив з огляду не тільки на стан свого індивідуального життя (що окрема людина в змозі змінити), а й на загальну низьку оцінку ситуації у країні (що значно виходить за межі можливостей окремої особистості); поєднання протидії соціальних зв'язків та критеріїв оцінки суспільної оцінки переходу на роботу з нижчим статусом, навіть із вищою зарплатою, на батьківщині з нейтральним впливом на самооцінку людини в іншому соціумі, а отже, на готовність працювати на некваліфікованих роботах або отримувати робочу професію; сучасні проблеми функціонування ринку праці, як от: високий рівень внутрішньої диференціації заробітних плат; незбалансованість професійно-кваліфікаційного рівня робочих місць; масштабне поширення неформальної зайнятості; низький рівень залучення працівників до процесів регулювання трудових відносин; масова наявність виробництв із шкідливими та небезпечними умовами праці, поширення трудових процесів із надмірною інтенсивністю та важкістю» [3, с. 10–11].

Безсумнівно, ті чи інші причини міграції тією або іншою мірою притаманні різним видам зовнішньої міграції (табл. 2).

В таблиці 2 представлені види трудової та нетрудової зовнішньої міграції, що найбільш характерні для України. Серед них, за свідченням різних літературних джерел, переважаючою

є нетривала трудова міграція. До основних сфер зайнятості трудових мігрантів відносяться: будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), домашнє господарство (прибирання домівки, готування їжі, доглядання дітей та немічних людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу [2, с. 9].

Що стосується освітньої міграції, то на її активізації позначились приєднання України до Болонського процесу (2005 р.), ухвалення у 2014 році Закону України «Про вищу освіту», яким було задекларовано міжнародну інтеграцію та інтеграцію національної системи вищої освіти в європейський освітній простір, а також участь українських університетів у програмах Еразмус+, Горизонт-2020, які розширюють можливості для українців здобувати вищу освіту за кордоном у рамках міжнародної академічної мобільності.

Вимушена міграція розпочалась під час гібридної війни, але набула великих масштабів з початком широкомасштабної російської війни проти України. На першу декаду травня 2022 року понад 5,23 мільйона українських біженців переїхали до сусідніх країн. Серед біженців – в основному жінки, діти та особи старше 60 років. Однак з їх загальної кількості приблизно 2,75 мільйона складають особи працездатного віку. З них 43,5%, або 1,2 мільйона, раніше працювали і втратили або залишили роботу [16].

Уявлення про циклічний характер зовнішньої міграції України дає таблиця 3, в якій подано її класифікацію за часовою ознакою.

Таблиця 2

Види зовнішньої міграції України

Вид зовнішньої міграції	Характеристика виду зовнішньої міграції
Еміграція	Виїзд громадян України в іншу країну на постійне місце проживання
Тривала трудова міграція некваліфікованих працівників	Міграція некваліфікованих працівників терміном понад один рік, що займаються видом діяльності, яка користується попитом на ринку праці, але не розглядається громадянами країн призначення як приваблива
Тривала трудова міграція працівників низької та середньої кваліфікації	Міграція працівників відповідної кваліфікації терміном понад один рік, які не обов'язково працевлаштовуються за своєю спеціальністю
Тривала трудова міграція висококваліфікованих працівників	Міграція висококваліфікованих працівників терміном понад один рік, яка не обов'язково гарантує їм працевлаштування за високим рівнем їх кваліфікації
Нетривала міграція	Маятникова чи сезонна міграція терміном до одного року
Освітня міграція	Здійснюється з метою отримання освіти за межами України переважно з наміром подальшого працевлаштування за кордоном. З цієї причини даний вид міграції як правило трансформується у трудову міграцію й не обов'язково в країні, в якій було отримано освіту за обраною спеціальністю
Інвестиційна міграція	Міграція інвесторів, що вкладають гроші у розвиток бізнесу у країнах, які не є місцем їх постійного проживання
Транзитна міграція	Переміщення мігрантів через кордони однієї або кількох держав, тимчасове перебування на території цих держав з метою прибуття до країни кінцевого призначення
Вимушена міграція	Міграція біженців з окупованих територій та зони бойових дій до 2022 року та практично з усіх регіонів України з початку широкомасштабної російської війни

Джерело: складено автором

Класифікація зовнішньої трудової міграції за часовою ознакою

Вид зовнішньої міграції	Сутнісні ознаки класифікації
Незворотна	Міграція, яка незалежно від терміну перебування в країнах призначення, трансформується в еміграцію та супроводжується зміною постійного місця проживання
Зворотна	Міграція, що супроводжується перетином кордонів, які відділяють одну державу від іншої, яка не передбачає зміну постійного місця проживання. Серед цього виду міграції розрізняються нетривала – маятникова міграція (до одного місяця); сезонна (від одного місяця до одного року) та тривала (понад рік) – короткотермінова, середньотермінова та довготермінова
Короткотермінова	Різновид тривалої міграції з терміном від одного до двох років
Середньотермінова	Різновид тривалої міграції з терміном від двох до п'яти років
Довготермінова	Різновид тривалої міграції з терміном понад п'ять років, яка не передбачає зміну постійного місця проживання

Джерело: складено автором

За моніторинговими спостереженнями українських та зарубіжних дослідників [10; 14; 15], до розгортання широкомасштабної війни в Україні переважачим був короткотерміновий вид зовнішньої трудової міграції, а основними країнами «імпорту» української робочої сили – Польща (38,9%), Російська Федерація (26,3%), Італія (11,3%), Чеська Республіка (9,4%), а останнім часом і Литва. Серед причин повернення мігрантів в Україну були такі: наявність вдома сім'ї; закінчення строку трудового договору або терміну дії візи; необхідність продовження навчання в Україні; володіння бізнесом і нерухомістю [10].

Більшість українських вимушених мігрантів, – від 80 до 90%, мають намір повернутись додому [14]. Проте рівень міграції з України надалі може зростати. Вимушене зростання міграційних потоків до європейських країн є серйозним викликом як для українських мігрантів, так і для країн-реципієнтів вимушених мігрантів.

В цьому сенсі не мають заспокоювати навіть значні потоки грошових переказів зовнішніх трудових мігрантів в Україну, які у 2019 році становили приблизно 9,3 млрд доларів. Справа в тому, що якби кожний з мігрантів залишався в Україні, то створював би за рік 8 тис. доларів ВВП [6, с. 380, 381]. До того ж Україна, маючи значні демографічні проблеми, не в змозі компенсувати втрату працездатного населення, яке виїжджає за кордон, народжуваністю.

Українці не приділяють значення плануванню та прогнозуванню власного майбутнього. Так кожен дев'ятий (11%) планує своє життя на один день, ще 8,5% – на тиждень, 10% – на місяць, 5% – на 2–3 місяці, ще 5% – на півроку і 11% – на рік, 23% опитаних взагалі не планують своє життя. І лише 12% населення планують своє життя більше, ніж на рік [14, с. 59]. Причини такого становища Європейська Бізнес Асоціація пояснює тим, що Україна входить в тридцятку самих нещасливих країн світу [17].

Ці та інші проблеми міжнародної трудової міграції мають стати предметом державної міграційної політики. Обов'язком держави є забезпечення базових потреб громадян у сфері трудової зайнятості, щоб почуватися безпечно та матеріально захищеними.

Висновки з проведеного дослідження. Міжнародна трудова міграція є однією з сутнісних ознак системи міжнародних економічних відносин, що відбиває характер міжнародного поділу праці, тенденції демографічного розвитку, соціально-економічне та політичне становище країн-донорів та країн-реципієнтів трудових мігрантів. Масштабність та динаміка зовнішнього міграційного руху значною мірою залежать від внутрішніх та зовнішніх чинників формування міграційного потенціалу України, який зазнає значної трансформації під час воєнних дій 2014–2022 років, спричинених російською агресією проти України.

В період російської війни проти України суттєво зросла не тільки кількість зовнішніх трудових мігрантів, а й набув поширення такий вид міграції як вимушена, значна частина мирного населення перетворилася на біженців, які шукають притулок в європейських країнах. Відбулись певні зміни в географії зовнішніх міграційних рухів за рахунок їх переорієнтації з російського вектору на європейський. Зросла кількість трудових мігрантів та біженців з регіонів, охоплених активними військовими діями.

Проте війна суттєво не впливає на циклічний характер зовнішньої трудової міграції. Як і раніше, її переважачим видом є короткотермінові виїзди за межі України. Разом з тим, слід очікувати підвищення незворотності руху освітніх мігрантів.

Враховуючи складну соціально-економічну та демографічну ситуацію в Україні, яка загострилась під час воєнних дій, розв'язання наявних проблем у сфері зовнішньої трудової міграції потребує активізації державної міграційної політики за її основними напрямками шляхом створення гід-

них умов життя у повоєнний час, що обумовлено завданням відновлення національного господарства та інфраструктури України.

Незважаючи на здійснені напрацювання, залишається актуальною наукова проблема щодо подальшого поглиблення теоретичних основ дослідження міграції як явища і процесу, а також розробки сучасних механізмів її регулювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Migration and the Ukraine Crisis. A Two-Country Perspective. Edited by Pikulicka-Wilczewska A. & Uehling G. E-International Relations www.E-IR.info Bristol, England. 2017. 220 p. URL: <https://www.e-ir.info/publication/migration-and-the-ukraine-crisis-a-two-country-perspective> (дата звернення: 09.06.2022).

2. Гоць А.А. Міжнародна трудова міграція українців в умовах воєнного конфлікту на сході країни. *Грані. Соціологія*. 2018. Том 21. № 3. С. 6–11. DOI: 10.15421/171831.

3. Українське суспільство: міграційний вимір: національна доповідь. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2018. 396 с.

4. Pieńkowski J. The Impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy. April 2020. 34 p. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/dp123_en.pdf (дата звернення: 09.06.2022).

5. Лиховід Н. О. Дослідження наслідків та ефектів міграційних процесів України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1058> (дата звернення: 13.06.2022).

6. Красівський Д. Міграційні процеси в Україні: загроза національній безпеці чи перспектива розвитку регіонів. *Наукові записки*. 2019. Випуск 3–4 (99–100). С. 374–384.

7. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання. Науковий редактор У. Я. Садова. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. 263 с.

8. Риндзак О.Т. Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України: дис. д-ра екон. наук: 08.00.07. Вінниця, 2020. 516 с.

9. Кулицький С. Українська робоча сила на ринку праці Польщі на сучасному етапі економічного розвитку. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 15. С. 46–58. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr15.pdf> (дата звернення: 10.06.2022).

10. Yeleyko I. & Krayevska O. Labour Migration from Ukraine to Poland: Current State and Further Perspectives. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*. 2020. Vol. 3. P. 129–142. <https://doi.org/10.33067/SE.3.2020.7>.

11. Блюк Н.В. Світовий досвід регулювання трудової міграції: застосування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 117–120. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-6/28> (дата звернення: 10.06.2022).

12. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 5 листопада 2015 року № 761-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

13. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> (дата звернення: 10.06.2022).

14. Мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки. Аналізують учені Інституту економіки та прогнозування НАН України. 28.04.2022. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9009> (дата звернення: 12.06.2022).

15. Українська міграція у часи кризи: вимушена і трудова мобільність. За редакцією: Душана Дрбохлава, Марти Ярошевич. 2016. 169 с. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf> (дата звернення: 13.06.2022).

16. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression, says ILO. 11 May 2022. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang--en/index.htm (дата звернення: 10.06.2022).

17. Топ-5 причин трудової міграції з України. *Економічна правда*. 13 червня 2019 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/06/13/648752/> (дата звернення: 14.06.2022).

REFERENCES:

1. Migration and the Ukraine Crisis (2017) A Two-Country Perspective. Edited by Pikulicka-Wilczewska A. & Uehling G. E-International Relations www.E-IR.info Bristol, England. Available at: <https://www.e-ir.info/publication/migration-and-the-ukraine-crisis-a-two-country-perspective> (accessed 09 June 2022).

2. Hots A.A. (2018) Mizhnarodna trudova mihratsiia ukrainstiv v umovakh voiennoho konfliktu na skhodi krainy [International labor migration of Ukrainians in the conditions of military conflict in the east of the country]. *Hrani. Sotsiologhiia*. Tom 21, no. 3, pp. 6–11. DOI: 10.15421/171831. (in Ukrainian)

3. Ukrainske suspilstvo: mihratsiinyi vymir: natsionalna dopovid (2018) [Ukrainian society: migration dimension: national report] Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. (in Ukrainian)

4. Pieńkowski J. (2020) The Impact of Labour Migration on the Ukrainian Economy. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/dp123_en.pdf (accessed 09 June 2022).

5. Lykhovid N.O. (2017) Doslidzhennia naslidkiv ta efektyv mihratsiinykh protsesiv Ukrainy [Study of consequences and effects of migration processes of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 4. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1058> (accessed 13 June 2022). (in Ukrainian)

6. Krasivskiy D. (2019) Mihratsiinyi protsesy v Ukraini: zahroza natsionalnii bezpetsi chy perspektyva rozvytku rehioniv [Migration processes in Ukraine: a threat to

national security or a prospect for regional development]. *Naukovi zapysky*, випуск 3–4 (99–100), pp. 374–384. (in Ukrainian)

7. Mihratsiia v umovakh transformatsii rehionalnykh rynkiv pratsi Ukrainy: mekhanizmy rehuliuвання (2019) [Migration in the conditions of transformation of regional labor markets of Ukraine: mechanisms of regulation]. Naukovyi redaktor U.Ya. Sadova. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». (in Ukrainian)

8. Ryndzak O.T. (2020) Mihratsiina polityka v systemi intehratsiinykh protsesiv Ukrainy [Migration policy in the system of integration processes of Ukraine] (Ph.D.), Vinnytsia: Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa.

9. Kulytskyi S. (2020) Ukrainська робоча сила на ринку прати Polshchi na suchasnomu etapi ekonomichnoho rozvytku [Ukrainian workforce on the Polish labor market at the current stage of economic development]. *Ukraina: podii, fakty, komentari*, no. 15, pp. 46–58. Available at: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr15.pdf> (accessed 10 June 2022). (in Ukrainian)

10. Yeleyko I. & Kravevska O. (2020) Labour Migration from Ukraine to Poland: Current State and Further Perspectives [Labor Migration from Ukraine to Poland: Current State and Further Perspectives]. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, vol. 3, pp. 129–142. DOI: <https://doi.org/10.33067/SE.3.2020.7>.

11. Blok N.V. (2020) Svitovyi dosvid rehuliuвання trudovoi mihratsii: zastosuvannya v Ukraini [World experience in regulating labor migration: application in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, no. 6, pp. 117–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-6/28> (accessed 10 June 2022). (in Ukrainian)

12. Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu: Zakon Ukrainy vid 5 lystopada 2015 roku no. 761-VIII [On external labor migration: Law of Ukraine dated November 5, 2015

No. 761-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (accessed 11 June 2022). (in Ukrainian)

13. Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 lypnia 2017 r. no. 482-r [On the approval of the State Migration Policy Strategy of Ukraine for the period until 2025: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 12, 2017 No. 482]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> (accessed 10 June 2022). (in Ukrainian)

14. Mobilnist robochoi syly Ukrainy v umovakh voiennoi ekonomiky. Analizuiut ucheni Instytutu ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy [Mobility of the labor force of Ukraine in the conditions of the war economy. Analyzed by scientists of the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Available at: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9009> (accessed 12 June 2022). (in Ukrainian)

15. Ukrainська mihratsiia u chasy kryzy: vymushena i trudova mobilnist (2016) [Ukrainian migration in times of crisis: forced and labor mobility]. Pid redaktsiieiu: Dushana Drbokhlava, Marty Yaroshevych. Available at: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf> (accessed 13 June 2022). (in Ukrainian)

16. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression, says ILO. Available at: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang--en/index.htm (accessed 10 June 2022). (in Ukrainian)

17. Top-5 prychnyn trudovoi mihratsii z Ukrainy (2019) [Top 5 reasons for labor migration from Ukraine]. *Ekonomichna pravda*. 13 chervnia. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/06/13/648752> (accessed 14 June 2022). (in Ukrainian)